

□ □ □ □ □ I □ □ □

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

Єнні АЛЬВАРТ**Тарас Шевченко в сучасній літературі та культурі України***"Найпомилковішим було б уявляти Шевченка статичним і однозначним".*

Іван Дзюба

*Стаття присвячена аналізу сучасних постмодерністських інтерпретацій постаті Тараса Шевченка. Зокрема авторка аналізує есеїстичну шевченкіану Ю. Андруховича і М. Рябчука.**Ключові слова: Тарас Шевченко, Юрій Андрухович, Микола Рябчук, історична пам'ять.***1. Постановка проблеми. Шевченко різноманітний**

Використання імени Шевченка для формулювання інтересів у культурі пам'яті та політики історії з боку політиків, письменників, митців і науковців має в Україні давню традицію. За советських часів Шевченка вважали "революціонером-демократом". Його біографія слугувала унаочненню соціальної несправедливості (пекло кріпацтва) та суворого ставлення до інакодумців (засудження і заслання) у царській імперії. Його навчання в Академії мистецтв у Петербурзі та дружбу з російськими митцями й інтелігенцією розглядали як історію братання двох слов'янських народів. "Меншого" українського брата "старший" російський брат мав повсякчас підтримувати у його розвитку у сферах культури та науки.

***** Шевченків Світ *****

У незалежній Україні переваги набув інший спосіб прочитання Шевченка, що його поширює патріотична інтелігенція. Поет став борцем проти російського царизму за незалежність України, за що і був засланий. Наголошується й на тому, що образ поета звільнено від советських фальсифікацій. Долю Шевченка пропонують вважати зразком стражденного шляху, що його українській нації довелося пройти до незалежності. Шевченка ототожнили з нацією: "Мало кому із найбільших геніїв судилося стати символом своєї нації і своєї країни. (...) Тарас Шевченко - це Україна", - пише Іван Дзюба.

На цьому тлі іронічні чи провокаційні тлумачення, що часто виникали після 1991 року й руйнували монолітний образ Шевченка з радянських часів, почали прочитуватися як спрямовані проти України. На думку Івана Дзюби, "шевченкофобія - це прихована (а інколи й неприхована) форма українофобії".

Попри все, сьогодні спектр суджень про постать Т. Шевченка у літературних творах, у наукових дослідженнях, у виступах політиків, есеях інтелектуалів та у ЗМІ став набагато ширшим і різнобарвнішим. Зазвичай ці судження вельми далекосяжні - стосуються не лише конкретної історичної фігури, а містять у собі думки про українську культуру, її джерела та можливі напрямки розвитку в майбутньому.

Мета статті - проаналізувати два тексти як зразки творення різноманітних образів Шевченка в сучасній Україні - есеях Юрія Андруховича й Миколи Рябчука. Адже ці автори пропонують неканонічний підхід (принаймні у формальному вияві) до характеристики письменника.

2. "Shevchenko is OK" Юрія Андруховича

Есей Андруховича "Shevchenko is ok" чи деякі його частини були опубліковані у різних виданнях. Візьмемо для аналізу варіант, уміщений у збірнику 2007 р. Есей має чотири частини: "Харизма", "Культ", "Поляки" та "Слава світу". Автор нагадує фрагменти біографії Шевченка без хронології та з повтореннями. Відкриває роздум відомий епізод з дитинства поета: "Агіографія Тараса Шевченка для більшості українців починається з його дитячої подорожі до кінця світу (курсив оригіналу - Є. А.). На цьому випадкові найчастіше наголошують учителі вже в початкових класах загальноосвітніх шкіл: шестилітній хлопець одного літнього дня, нікому нічого не сказавши, вирушає з дому назустріч обрієві - туди, де, як йому здається, небо сходиться з землею, і світ закінчується".

Андрухович долає дистанцію до біографії Шевченка через коментарі, які переривають хід оповіді, наприклад: "Ранкову росу (під часу відходу малого Тараса із рідної хати. - Є. А.), запахи степової рослинності й поступове світання неба кожен із нас може додати в своїй уяві". Автор повторює декілька епізодів з життя митця, спеціально користуючись при цьому сигнальними словами, як наприклад, "тут варто повторитися". Таким чином підкреслюється конструйованість біографічної розповіді.

Есеїста цікавлять не тільки біографічні етапи життя Шевченка, але й "культ" навколо нього. Він пише: "Нічого нового я не відкрию, сказавши: як є ритуал, то має бути і культ". На думку автора, насамперед школи відповідальні за поширене переконання, що про Шевченка знають у всьому світі: "Зі шкільних літ усі українці чують про світову славу нашого Великого Кобзаря. Про те, що його твори

перекладено сотнями мов (і зазвичай погано перекладено, додаю я). Про те, що пам'ятники йому є по всьому світу" . Про цю "всесвітню" шану поета Андрухович пише іронічним тоном: "Варто навіть припустити, що Шевченко є абсолютним чемпіоном світу серед поетів за кількістю пам'ятників. Жоден Данте або Шекспір не зрівняються з ним за масою бронзи, міді, мармуру, ґраніту, залізобетону" .

За Андруховичем, існують "менш(і) шевченк(и), що їх посилено конструювали (й до сьогодні конструюють) всередині різних ідеологічних таборів" . Він виокремлює шість головних інтерпретацій.

1. "Шевченко комуністичний". Центральні моменти цієї інтерпретації - його соціальне походження та ненависть до панування. Представники такої перспективи розуміють поетові тексти як "безпосередні заклики (...) до насильницького повалення панівного ладу" та "схильність до комуністично-утопійної візії майбутнього" . Наголошують на його близькості до "російських революційних демократів" . І образ сім'ї великої, вольної, нової бачать як "передчуття сім'ї народів Радянського Союзу" .

2. "Шевченко націоналістичний". У цій перспективі Шевченко "першим розбудив приспану українську національну свідомість, націю назвав нацією" . Його ідеалом була воля, тобто воля для України. Сім'я велика, вольна, нова "трагується як поетова візія майбутньої єдиної соборної Української держави" .

3. "Шевченко християнський". Під цим оглядом життя Шевченка служить "взірцем християнського мучеництва" .

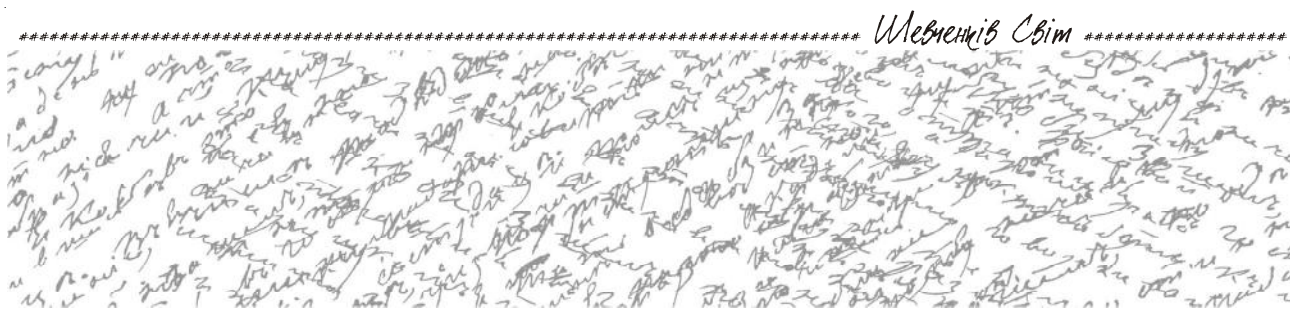
Називає есеїст також ще три інтерпретації - "Шевченко атеїстичний"; "Шевченко дисидентський"; "Шевченко анархічний" .

Кожен з цих поглядів, - резюмує автор, - "які всякий метатекст (постать, епоха плюс власне тексти), завжди щирий, вельми сугестивний, яскраво проартикульований і неминуче суперечливий. А отже, улягає всляким інтерпретаціям і привласненням" . З допомогою цих категорії й Андрухович показує конструйованість образів Шевченка в сучасній культурі України. Він демонтує культ Шевченка, жонглює з його елементами. Вже назва тексту попереджує читача, що на нього чекає не традиційний панегирик: Шевченко є просто "ОК", тобто "добре, у порядку" .

3. "Диктатор Шевченко" Миколи Рябчука

В одному з своїх есеїв, які Микола Рябчук писав для "Газети по-українськи", Шевченко через плутанину стане "диктатором" . Автор передає розмову між болгариним та сербом у потягу із Будапешта до Белґрада. Болгарин говорить про стан у Росії та "жахливу корупцію" . У Росії немає демократії, "Путін у них як цар" . І додає: "Хоча це ще нічого. От у Білорусі - там є такий диктатор, називається, - болгарин на мить завагався, - Шевченко!.." Болгарин вочевидь плутає Лукашенка з Шевченком.

Відштовхнувшись від цього непорозуміння, письменник жартівливо фантазує далі: уявляє, як серб начебто приїде одного дня до Києва. Перед головним корпусом Київського університету ім. Тараса Шевченка з подивом побачить пам'ятник Шевченкові. А далі бачитиме ще й "подібні пам'ятники" по всій Україні. Серб думатиме, що це пам'ятники диктаторові - ще і не українському. Чудуватиметься: "Ну хай би ставили пам'ятники власним диктаторам. Але ж не

сусіднім!" І далі Рябчук коментує: "Може, хтось і пояснить йому, що Шевченко - не чужоземний диктатор, а таки наш власний поет. Але ж і чужоземних диктаторів в Україні - як пташиного посліду. Самого лиш Леніна по всій Хохляндії - видимо-невидимо".

В есеї йдеться не тільки про советські атавізми в сьогоденному українському житті. Рябчук непрямо націлює на всюдисущість Шевченка у публічному просторі України. Також натякає на значення Шевченка в дискусіях про українську державу (диктатор). Цікавий факт, що цей аспект висловлюється саме крізь призму приватности, у розмові у потягу.

На схожі думки натрапляємо і в іншому есеї Рябчука "Наші кумири", де автор описує дискусію трьох поколінь щодо їхніх ідолів, та в есеї Віктора Неборака "Неприлизані думки з приводу "мого" Шевченка", де йдеться про незвичне ознайомлення автора з Шевченком поза школою.

4. Висновки

Отже, в останні роки побачили світ твори, позбавлені надмірної чи казенної пошани до Шевченка, а навпаки, пройняті певною інтимністю, іронією, розкутістю. Так відбувається поступова деконструкція забронзовілого образу Шевченка советських часів. На відміну від соцреалістичної доби, сьогодні з'являються різні образи поета. Інтелектуали намагаються неупереджено аналізувати історичну постать Шевченка, а також шукати нові, незвичні підходи, які можуть бути цікавими для сучасного читача. Ці тексти, здається, мало досліджують професійні шевченкознавці. А даремно, бо це - яскраві приклади того, що Шевченко є "жива", актуальна постать у сучасній культурі України. У багатогранній, позбавленій ідеологічного диктату культурі не може панувати лише якась "одне", "справжнє" бачення Шевченка. Натомість слід вивчати різні образи Шевченка. Таке вивчення може стати, зокрема, прекрасним стартовим майданчиком для глибоких, відвертих дискусій про історичне минуле України, про відмінні культурні традиції українців.

Хоча про Шевченка мало знають у Німеччині, є можливість познайомитися з ним через рецепцію поета в сучасній українській літературі. Німецькою перекладені, зокрема, згадані есеї Андруховича й Рябчука.

Альварт Е.

Тарас Шевченко в современной литературе и культуре Украины

Статья посвящена анализу современных постмодернистских интерпретаций личности Т.Шевченко. В частности автор анализирует эссеистическую шевченкиану Ю.Андруховича и М.Рябчука.

Ключевые слова: Т.Шевченко, Ю.Андрухович, М.Рябчук, историческая память.

Alvart E.

Taras Shevchenko in the modern Ukrainian literature and culture

The article is devoted to the analyses of the postmodern interpretations of personality T. Shevchenko. The author analyses the essay's shevchenkiana by Y. Andrukhovych and M. Ryabchuk.

Key words: T. Shevchenko, Y. Andrukhovych, M. Ryabchuk, historic memory.

